

Демиденко Н. М. кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник, професор
кафедри гуманітарних дисциплін, Сумська
філія Харківського національного
університету внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-4392-6722>

ГЕНДЕРНИЙ ПАРИТЕТ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XIV-XVII ст.: ПРАВА ЖІНКИ У ШЛЮБІ

У статті досліджується українська модель гендерного паритету за часів Великого князівства Литовського та Гетьманщини. Особливий акцент зроблено на права української жінки у шлюбі за звичаєвим правом, наведено становлення рівності між чоловіками та жінками у сфері сімейних стосунків. Вказано на провідну роль християнської ідеології в формуванні ставлення щодо прав жінки, акцентовано увагу на різні погляди церкви і громади щодо вінчання та розлучення. У публікації доведено, що звичаєве право, передаючи моральний досвід поколінь, мало вирішальний вплив на гендерний паритет на українських землях включно до кінця XVII ст.

Ключові слова: гендерна рівність; права жінки у шлюбі; звичаєве право; весілля; розлучення; майнові права.

Проголосивши себе демократичною державою, Україна взяла зобов'язання дотримання вимог гендерної стратегії Європейського союзу щодо рівноправності громадян, у тому числі і за статевою ознакою. Дана стратегія окреслює ті сфери, в яких існує гендерна дискримінація та пропонує необхідні механізми для її усунення.

Упровадження гендерного паритету дає можливість гармонізувати професійне і сімейне життя, формувати однакове ставлення до всіх громадян незалежно від статі. Забезпечення рівних прав та можливостей є важливою умовою, яка забезпечує успішний розвиток кожної людини, а значить – і держави в цілому.

І хоча на законодавчому рівні в українському суспільстві відбувається суттєвий прогрес щодо усунення гендерних порушень, однак у повсякденному житті реалізація жінками і чоловіками своїх рівних прав все ще стикається з рядом проблем. Жінки не мають можливостей реалізувати свій потенціал внаслідок патріархальних гендерних стереотипів, що перешкоджають не лише особистому розвитку кожної жінки, але і унеможливають демократичні перетворення в Україні.

Реальне забезпечення принципу рівноправності чоловіків і жінок можливе за політичної волі держави і готовності суспільства. Для формування ефективних механізмів забезпечення принципів

гендерної рівності в українському суспільстві необхідно вивчати не лише зарубіжний, а і вітчизняний досвід. Зокрема, успішний приклад дотримання рівноправності чоловіків і жінок на українських теренах у XVI-XVII ст.

Мета статті – розкрити особливості формування гендерного паритету, зокрема прав жінки у шлюбних стосунках на українських землях, у XIV-XVII ст.

Теоретичне підґрунтя. Гендерна проблематика є цікавою для широкого кола дослідників. Сучасні гендерні дослідження широко проводяться в усьому світі такими вченими як Ф. Л. Джеймс, К. Хорні, К. Уест, Т. С. Баранова, Ю. Є. Альошина. Теоретичні основи формування гендерної рівності висвітлені у працях Н. Гапон, Н. Дармограй, Т. Журженко, Т. Мірошник та ін.

Проблеми прав жінок почали вивчати ще у XIX ст., хоча довгий час ці проблеми вважалися позанауковими та другорядними. Правам жінок у шлюбі присвячували свої праці такі відомі вітчизняні дослідники як М. Грінченко [1], Н. Полонська-Василенко, О. Ніколаєв [2], О. Левицький [3], М. Сумцов, Т. Осадчий [4] та ін.

Серед сучасних вітчизняних дослідників, наукові доробки яких представляють особливий інтерес у контексті даної тематики, необхідно виокремити І. Ігнатенко [5], І. Черняхівську [6], І. Петренко, які проводять аналіз гендерних прав заміжньої жінки,

спираючись на прадавні традиції українського народу.

Методи дослідження. Наукова публікація ґрунтується на загальнонаукових принципах достовірності та об'єктивності. У виконаному дослідженні використані теоретичні методи – аналіз та порівняння.

Результати і обговорення Однією із основних характеристик демократичного цивілізованого сучасного суспільства є отримання жінками рівних прав як у родинному так і соціальному та політичному житті. Гасло «демократія мінус жінка – не демократія» є актуальним для сучасного розвитку українського суспільства» [7, с.5]. Для втілення у реальне життя принципу гендерної рівності в українському суспільстві необхідно пройти довгий шлях. Для цього необхідно не лише напрацьовувати нові напрямки рівних можливостей, спираючись на кращий досвід цивілізованих країн, а і вивчати власний досвід гендерної рівності, зокрема у XIV-XVII ст. Нагальна потреба поглибленого аналізу рівності чоловіка і жінки саме цього періоду пояснюється тим, що жінка тоді мала реально рівні права з чоловіком у сімейному житті, особливо у середовищі вищих верств населення. Гендерна рівність прослідковувалась при заключенні договорів та відшкодуванні збитків, розділенні майна, правовому захисті і ін.

Необхідно зазначити, що у даний історичний період права жінок на різних етнічних українських землях мали суттєві відмінності. Це пояснюється тим, що, починаючи з другої половини XIV ст., частина українських етнічних земель перебувала під політичним впливом Литви та Польщі, а Лівобережна Україна (Малоросія) з XVII ст. – Московії. Що стосується шлюбно - сімейних традицій, то вони здебільшого регулювались звичаєвим правом, оскільки в сімейній сфері старовина довше всього утримується і зберігається міцніше.

З прадавніх часів права жінок перебували у прямій залежності від культурних та релігійних традицій того чи іншого суспільства. Наприклад, текст молитви іудеїв чітко дає зрозуміти справжнє становище жінок в іудейському суспільстві: «Хвала тобі, Боже, Господь наш владику світу, що не народив мене жінкою» [8, с. 20]. Схожу думку можна знайти і у давньогрецького мислителя Платона, який

«дякував богам у першу чергу за те, що він народився не рабом, а у другу чергу за те, що він народився не жінкою» [8, с. 20]. Наприклад, у Греції жінку називали «oikurema», що трактувалось як «річ для роботи по господарству» [8, с. 20]. Подібне ставлення до прав жінки визнавалось як звичне у греко-римському суспільстві.

Аналіз документів періоду Київської Русі засвідчує дещо інше ставлення чоловіків до жінок - як до рівноправних, діяльність яких не обмежується «тільки пекарнею та поранням коло дітей» [8, с. 20]. Зокрема, у княжих грамотах читаємо: «Ми князь (ім'я) чиним знаменито, іж ми, дорадившись з нашою жоною, з нашими князі і з нашими пани, з нашою вірною радою дали єсмо...» і далі виносилось рішення [1, с. 29]. Тобто, князь відносився до дружини як до найкращої порадиці.

Порівнюючи економічні та соціальні права чоловіків та жінок слід зазначити, що статус жінки в давньоруському праві був набагато вищим, ніж, наприклад, у римському, де дочка, дружина чи мати були повністю позбавлені правоздатності і перебували під опікою чоловіка. Натомість в Русі жінка в шлюбі зберігала за собою все своє майно, яке і після смерті чоловіка не включалося у спільну спадщину [7]. Ще в дохристиянській Русі княгині та інші знатні жінки володіли власним майном, зокрема містами і селами. Наприклад, «княгині Ользі належало власне місто, свої місця пташиного і звірячого лову» [7]. У документах дохристиянської Русі немає свідчень про обмеження жінок у праві розпоряджатися своїм майном. Ще з прадавніх язичницьких часів дружина брала участь у володінні сімейної власності нарівні із чоловіком та дітьми. Зазначимо, що у той період права жінок Західної Європи були значно обмежені як в економічній, так і у соціальній сферах.

І хоча з прийняттям християнства права жінок почали обмежуватися, та в «...юридичному відношенні російська жінка, ставши християнкою, все ще зберегла свої права; вона ще вважалася законом особою самостійною; при праві володіти майном і розпоряджатися ним по своїй волі. Вона розглядалася законом, як рівна чоловікові і мала навіть і деякі переваги» [7].

Особливий статус української жінки зберігався на частині українських земель майже до кінця XVII ст.: «Жінка малороса -

більш подруга йому ніж раба» - зазначав у своїх дослідженнях О. Ніколаєв [2, с. 40].

М. Грінченко, даючи характеристику прав української заміжньої жінки у XVI-XVII ст. вказувала: «...тодішній стан замужньої жінки був далеко кращий і вільніший, ніж він тепер є не тільки у нас самих, але і декотрих більше культурних народів» [1, с. 29]. Якщо у багатьох народів як раніше, а в деяких і дотепер сталою залишається традиція укладати шлюби виключно батьками, без згоди нареченого і нареченої, то на українських теренах за часів Гетьманщини Литовський статут забороняв укладати шлюби без згоди молодят: «...шлюби у них заключаються не інакше як по взаємній прихильності, а не із розрахунків батьків. Виключення трапляються надзвичайно рідко» [7, с. 40]. У своїй статті «Шлюбні договори у малоросів» Т. Осадчий зазначав, що «...селянин - малорос добре розуміє результати шлюбів, що формуються на насиллі» [4, с. 128]. Відношення до подібних шлюбів красномовно було висловлено в народному прислів'ї «Як силою колодязь копати, то воду з його не пити» [8, с. 21].

Показовим є те, що невінчані шлюби у той період визнавались законними не лише державним урядом, а й церквою [1, с. 99]. І хоча пізніше, за Литовським статутом, вінчання стало обов'язковим для визнання законності шлюбу, традиція невінчаних шлюбів залишалась ще довго, про що свідчать чисельні скарги духовенства: «...багато людей Русі незаконно мешкають: дружини не вінчаються» [1, с. 99]. У цілому і церковна, і світська влада, розглядаючи по-різному становище чоловіка і жінки в суспільстві, задавали різні стереотипи поведінки. Але звичаєве право залишалось тривким аж до XIX ст. Хоча духовенство ще з першої половини XVII ст. вдавалось до радикальних дій, своїми наказами відлучаючи від церкви тих, хто перебував у шлюбі невінчаним. Влада також стимулювала церковне вінчання, зокрема згідно Литовського статуту діти, народжені у вінчаному шлюбі, мали більше прав ніж у невінчаному.

Необхідно уточнити, що невінчані шлюби в жодній мірі не були свідченням розпусти людей того історичного періоду, адже шлюб вважався далеко не особистою справою. Сталими залишались традиції звичаєвого права, за яким шлюб був

вільною угодою між чоловіком і жінкою «по совісті». Шлюб заключався обов'язково у присутності громади, яка і засвідчувала шлюб. Розлучення така само мала засвідчувати громада.

Аналізуючи майнові права жінки, пересвідчуємось, що за звичаєвим правом дружина могла самостійно розпоряджатися своїм добром – приданим і віном. Тобто на свій розсуд могла майно продати чи дарувати. Зазначимо, що віно надавав наречений майбутній дружині для того, щоб «...зоставшись удовою, мала вона з чого жити» [1, с. 27]. Відомості про придане, яке надавав батько та про віно, яке надавав наречений, занотовувались, починаючи з XVII ст., в урядові актові книги у формі «змовного листа».

Записи в урядових книгах XVI-XVII ст., підтверджують, що думка дружини обов'язково враховувалась при вирішенні родинних майнових питань. Наприклад, в урядових книгах є записи про продажу маєтку чоловіком. У записах є уточнення, що чоловік здійснював продаж обов'язково «порадившись з малжонкою своєю милою» [1, с. 29].

Також в урядових книгах часто зустрічаються записи про майнові права жінки після смерті чоловіка – він дбав, щоб жінка після його смерті не зазнавала матеріальних претензій від дітей та інших родичів.

Записи в урядових книгах, де б зазначались відомості про утиски жінок чоловіками, трапляються вкрай рідко. Дослідниця Марія Грінченко наводить лише один запис з урядової книги, де зазначається, що князь Андрій Курбський знущався зі своєї дружини, відбираючи в неї майно. Дослідниця при цьому уточнює, що князь Андрій Курбатський «був на Україні зайда. Він одружився з Московщини, звикши до іншого ладу в сімейному житті» [1, с. 30].

Необхідно зазначити, що на території Гетьманщини у жінки не за борги видавали «чоловіків з дружинами, а дружин з чоловіками» [8, с. 23]. У козацькій державі жінки не несли відповідальність за злочини чоловіків, навіть за державну зраду, знову ж таки, на противагу Московії.

Про особливі права жінки, яка вирізнялась особливим незалежним статусом в українському суспільстві говорить той факт, що дівчина мала право

посватати сама парубка. Свідчення цього зустрічаємо у книзі французького картографа і дослідника Гійом Левассер де Боплана, у книзі «Опис України» (1651 р.). Українська дівчина приходила до батьків хлопця, який їй подобався, і зверталась до них з проханням дати згоду на шлюб із їх сином. Батьки ніколи не відмовляли дівчині, бо за народними переказами це могло накликати біду на їх родину.

Про особливий статус жінки за часів Гетьманщини свідчить і той факт, що дівчина мала право врятувати від смертної кари злочинця, проявивши ініціативу взяти із ним шлюб. Під час суду дівчина накидала на голову засудженого свою хустку, і промовляла, що хоче його «пошлюбити». Засуджений міг або погодитися на шлюб і звільнитись від покарання, або відмовитись від шлюбу і йти на страту. В урядових книгах збережений запис про погодження на одруження засудженого з дівчиною, яка готова йому врятувати життя. Зокрема, судді звільнили Януша Кобринця, який проживав у містечку Олиці і засуджувався до страти за один із найтяжчих злочинів - вбивство свого товариша. Вбивця був звільнений від смертного вироку і зобов'язаний зразу ж після суду вінчатися з дівчиною, яка заявила на суді про намір вийти за нього заміж [1, с. 24].

Важливим є питання про право жінок на розлучення і за яких обставин розлучення дозволялось. Найбільше церковних розлучень здійснювалось у наслідок смерті одного з подружжя. На Лівобережжі духовенство не дозволяло одружуватись більше трьох разів, а на Волині, наприклад, церква дозволяла брати шлюб навіть п'ять разів [1, с. 21]. Одружуватись наступний раз дозволялось не раніше як через шість місяців після втрати чоловіка чи дружини.

За Магдебурзьким правом чоловікам і жінкам надавалися однакові права: «...вільно кожному женитися стільки разів, скільки схоче, поки без жінки зоставатися не може, чи не хоче, хоч би жінка у нього вмерла вже три або чотири: так само й жінці по смерті чоловіків їй вільно йти заміж ізнову» [8, с.25].

Вагомими причинами для розлучення були подружнє зрада, безплідність одного із членів подружньої пари, зміна віросповідання, відсутність чоловіка чи дружини більше ніж п'ять років.

І хоча процес розлучення відносився до компетенції духівництва, шлюби насправді укладалися за згодою нареченого і нареченої без втручання церкви. Чоловік і дружина за звичаєвим правом були зобов'язані оголосити про свій намір розлучитися у присутності родичів з обох сторін, давали один одному «розлучні листи», які підписувалися свідками і в подальшому фіксувалися в урядових книгах. При розлученні дотримувався повний паритет у правах чоловіка і дружини. За жінкою залишалось право повністю повернути своє придане. Хоча траплялись випадки, коли церква доводила вину жінки у розлученні і вимагала, щоб жінка залишила своє майно чоловікові. Духовенство протягом усього періоду засуджувало розлучення, особливо якщо воно відбувалось за ініціативи жінки. На противагу церкві в українському суспільстві побутувала думка, що не потрібно вимагати, щоб «люди жили вдвох, коли їм це тяжко було» [1, с. 31].

Доказом гендерного паритету у сімейних стосунках є текст найдавнішого розлучного листа, що зберігся у Луцькій актовій книзі за 1564 рік. У ньому йдеться, зокрема, що Марія Борзобогатівна - Красенського першою подає заяву на розлучення із своїм чоловіком. Причому у розлучному листі жінка не зазначає про причини, які змушують її подати заяву на розлучення і звільнити чоловіка від шлюбних зобов'язань, лише висловлює категоричне бажання, щоб у майбутньому «я од нього вольна була, а він од мене» [3, с. 33].

Психологію гендерних стосунків того часу розкриває унікальний розлучний лист Федори Головинської, зафіксований у Луцькій актовій книзі за 1594 рік. У даному випадку першою подає на розлучення дружина, посилаючись на поганий стан свого здоров'я і неможливість жити подружнім життям. Жінка з вдячністю і теплотою дякує за підтримку її під час хвороби, переписує на чоловіка частину майна і бажає йому стати щасливим у наступному шлюбі [1, с. 46].

Впевнено можна стверджувати, що звичай, які стосувались вільних розлучень у XVI-XVII ст. сприяли мирному вирішенню сімейних протиріч, надаючи рівні права чоловікам і жінкам. Право дозволу на вільне розлучення не шкодило моралі тогочасного суспільства, а «...навпаки захищало жінку

від принижень і фізичного насильства з боку чоловіка, забезпечувало захист її моральних і майнових прав» [8, с. 26]. І було б помилково вважати, що право на вільні розлучення шкодило моралі суспільства, адже за три століття було знайдено в урядових книгах лише «кільканадцять» подібних справ.

На жаль, ситуація стосовно прав жінки кардинально змінюється у XVIII ст., коли сімейні стосунки повинні були вибудовуватися на основі «Домостроя» [9]. Згідно положень «Домостроя», який повністю перекреслював паритет між чоловіком і жінкою, суперечив українському звичаєвому праву, поведінка дружини чітко регламентувалася, а у разі недотримання пропонованого регламенту жінка отримувала покарання як від чоловіка, так і від церкви.

Саме у цей період в урядових книгах прослідковуються записи про трагічні випадки із життя заміжньої жінки: чоловік вбиває власну дружину; жінка у відчаї отрує свого чоловіка, який постійно знущався над нею як психологічно так і фізично; чоловік виганяє жінку з дому, не надавши їй частину майна. Чоловік карався навіть за вбивство своєї дружини часто дуже м'яко, виплативши лише штраф (якщо міг довести, що вбивство вчинив не навмисно).

Виходячи за хронологічні межі дослідження, зазначимо, що гендерні права українській жінці повернуться лише за часів Української Народної Республіки (1918 р.), коли в Статуті про державний устрій буде зафіксовано, що в правах і обов'язках жінки і чоловіка немає ніякої різниці.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши узгодженість прав і обов'язків чоловіків та жінок на українських землях в XIV-XVII ст., слід відзначити, що жінки та чоловіки, як представники одних верств населення, користувалися однаковим судово-правовим захистом; мали однакові права у цивільно-правових відносинах при заключенні договорів та відшкодуванні збитків.

У дохристиянську добу на Русі зазвичай дотримувалась гендерна економічна рівноправність. Але з прийняттям християнства церква сприяла втраті жінкою свого рівноправного статусу. Проте, насаджування релігійних канонів у сімейне життя майже не реалізовувалося в українському суспільстві, де моральні норми поведінки подружжя продовжувались визнаватися не церквою, а самою громадою.

Звичаєве право, на противагу церковним канонам, передаючи моральний досвід поколінь, мало вирішальний вплив на шлюбні традиції українців включно до кінця XVII ст., де права жінки були повністю захищені. Після втрати Гетьманщиною автономії еталоном поведінки подружжя в родині стає «Домострой», за яким повністю анулюється гендерна рівність в українському суспільстві. І тому, вибудовуючи ефективні механізми забезпечення принципів гендерної рівності у сучасному українському суспільстві, необхідно звернутися до успішного прикладу дотримання рівноправності чоловіків і жінок у XVI-XVII ст., як до найбільш вдалого досвіду гендерних стосунків за весь період існування нашого суспільства.

Список використаних джерел

1. Грінченко М. Про одруження на Україні в давніші часи. За людьми записала М. Загірня К.: Аид.М. Грінченко, 1912. 47 с.
2. Николаев А. Свадебные обряды малороссов Суджанского уезда. М., 1854. 40 с.
3. Левицький О. Невінчані шлюби в Україні в XVI-XVII ст. К.: Друк. Першої Київської Друк. Спілки. К., 1909. 101 с.
4. Осадчий Т. Брачные договора у малороссов.: Вырезка из журнала «Этнографическое обозрение», XVII, 1887.128 с.
5. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. 3-є вид., доп. і перероб. К.: Інтелектуальна книга, 2014. 264 с.
6. Черняхівська В. Історичний досвід становлення української моделі гендерного паритету. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2016. № 10. <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012>
7. Левченко К. Гендерна рівність. Харків. Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ. 2003. 48 с.
8. Демиденко Н. Вплив православної церкви та звичаєвого права на шлюбно-сімейні традиції як складову духовної культури українців у XIV-XVII ст. *Сумська старовина.* 2015. № XLVI. С.19-27. file:///D:/Downloads/6w2CC-3_5bK1GD5Bmn-4RfViKQyWJ7i1.pdf
9. Домострой: <http://www.wco.ru/biblio/books/domostroy/main.htm>

References

1. Hrinchenko, M. (1912) *About marriage in Ukraine in ancient times / M. Zahirnia recorded people*. Kyiv: M. Hrinchenko Publishing House [in Ukrainian].
2. Nikolayev, A. (1854) *Wedding ceremonies of the Russians of the Sudzhansky district*. Moskva [in Russian].
3. Levytskyi, O. (1909) *Unmarried marriages in Ukraine in the 16th and 17th centuries*. Kyiv: First Kyiv Printing Union [in Ukrainian].
4. Osadchiy, T. (1887) Marriage agreements among Russians. *Etnograficheskoe obozreniye*, XVII, 128 [in Russian].
5. Ihnatenko, I. (2014) *The female body in the traditional culture of Ukrainians* (3rd ed., rev.). Kyiv: Intelektualna knyha [in Ukrainian].
6. Cherniakivska, V. (2016) Historical experience of the formation of the Ukrainian model of gender parity. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, 10. Retrieved from: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1012> [in Ukrainian].
7. Levchenko, K. (2003) *Gender equality*. Kharkiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
8. Demydenko, N. (2015) The influence of the Orthodox church and customary law on marriage and family traditions as a component of the spiritual culture of Ukrainians in the 14th-17th centuries. *Sumska starovyna*, XLVI, 19-27 [in Ukrainian]. file:///D:/Downloads/6w2CC-3_5bK1GD5Bmn-4RfViKQyWJ7i1.pdf
9. Domestic tyranny. Retrieved from: <http://www.wco.ru/biblio/books/domostroy/main.htm>

Summary

Demydenko N. Candidate of Historical Sciences, Senior Research Officer, Professor at the Department of Humanities, Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs

**GENDER PARITY IN UKRAINIAN LANDS IN THE 14th-17th CENTURIES:
WOMAN'S RIGHTS IN MARRIAGE**

Introduction. The article studies the Ukrainian model of gender parity on Ukrainian lands, which in the 14th-17th centuries were part of the Grand Duchy of Lithuania, the Ukrainian Hetman State. Special emphasis is placed on the rights of a Ukrainian woman in marriage under customary law; the establishment of equality between men and women in the field of family relations is given. The leading role of Christian ideology in the formation of attitudes towards women's rights is pointed out; attention is focused on different views of the church and the community regarding marriage and divorce. The publication proves that customary law, conveying moral experience generations, had a decisive influence on the marriage traditions of Ukrainians, up to the end of the 17th century.

Purpose of the article is to reveal the peculiarities of the formation of gender parity, the rights of a woman in marriage on Ukrainian lands in the 14th-17th centuries.

Methods. Scientific publication is based on general scientific principles of reliability and objectivity. Analysis and synthesis were used in the research. Source studies and comparative methods were also used.

Originality of the research lies in the systematization of a variety of source material, which allows to analyze little-known facts that reveal the rights of women on Ukrainian territory during the time of the Grand Duchy of Lithuania, the Ukrainian Hetman State. The value of the scientific work lies in the well-argued proof that a Ukrainian married woman in the 14th-17th centuries had much more rights, including property rights, than in many European countries of that time. The data on the fact that the right to permit a divorce protected a woman from humiliation, physical violence, and also ensured the protection of her property rights were substantiated. So, the experience of a woman's right in marriage in the 14th-17th centuries deserves further analysis and its use as a positive factor in the formation of gender parity in modern Ukraine.

Conclusion. Thus, after analyzing the consistency of the rights and responsibilities of men and women on Ukrainian lands in the 14th-17th centuries, it should be noted that women and men, as representatives of the same strata of the population, enjoyed the same legal protection; they had the same rights in civil law relations when concluding contracts and indemnifying damages.

In the pre-Christian era, gender economic equality was usually observed in Russia. But with the adoption of Christianity, the church contributed to the loss of women's equal status. However, the instillation of religious canons into family life was almost never implemented in Ukrainian society, where the moral norms of the behavior of spouses continued to be recognized not by the church, but by the community itself.

Customary law, in contrast to church canons, passing on the moral experience of generations, had a decisive influence on marriage traditions of Ukrainians up to the end of the 17th century. The following centuries, compared to the historical period of the 16th-17th centuries, will become a real bondage for Ukrainian women. After the loss of autonomy by the Hetmanship, "Domestic tyranny" becomes the standard of behavior of spouses in the family, according to which gender equality in Ukrainian society is completely annulled.

Key words: gender equality; women's rights in marriage; customary law; wedding; divorce; property rights.

Received/Поступила: 24.05.23.